

SARTRE'DA HIÇLİK

NOTHINGNESS IN SARTRE

DOI: 10.33404/anasay.1106584

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

Fahrettin TAŞKIN*

ÖZ

Sartre, hiçliğin mevcudiyetini, bilincin salt boşluk olduğu savıyla ortaya koyar. İnsan, hiçlikle özünden ayrılmış, başka bir ifadeyle hiçlik, insanın belirli bir öze *sahip olmasına* mâni olmuştur. Hiçliğe bilinç aracılığıyla ödünç alınmış bir varlık bahşedilmiştir. Bilincin varlığı da gerçekte (kendinde) varlıktan ödünç alınmıştır. Bütün bunlar bilincin, tözsel olmayan bir mutlaklığı ifade ettiğini ve onda egonun dahi barınamayacağını gösterir. Sartre tarafından bilincin ve hiçliğin bu derin ilişkisi, insanın özgürlüğü, endişesi ve özü aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Biz de bu çalışmada özellikle *Varlık ve Hiçlik*'te, hiçliğin ne anlama geldiğini bu kavramlar aracılığıyla soruşturduk ve Sonuç kısmında, bazı soruların ışığında hiçlik ve bilinç ilişkisinin çıkmazlarını tartışmaya gayret ettik. Bilincin salt boşluk olduğu veya insanın özgürlüğünün kesin

olduğu konusundaki yargılar, şüpheyle karşılanması gereken yargılardır. Bilincin salt boşluk olması ile onun özgürlüğün ve endişenin bilinci olması arasında çelişkiler vardır: Boş olan veya hiç olan, nasıl endişenin ve özgürlüğün bilinci olabilir? Hiçlik, bilincin boşluğu veya insanın özgür olduğu savı üzerinden temellendirilmek zorunda değildir.

Anahtar Kelimeler: Sartre, Hiçlik, Bilinç, Varlık, Boşluk.

ABSTRACT

Sartre, reveals the existence of nothingness with the thesis that consciousness is pure emptiness. Man has been separated from his essence by nothing, in other words, nothingness has prevented man from having a certain essence. Nothingness is endowed with a borrowed being through consciousness. In reality the existence of consciousness is also borrowed from being (in itself). All this shows that consciousness expresses a non-substantial absolute and that even the ego cannot be accommodated in it. This deep relationship of consciousness and nothingness has been tried to be revealed by Sartre through human freedom, anguish and essence. In this study, we investigated what nothingness means, especially in *Being and Nothingness*, through these concepts, and in the Conclusion part, we tried to discuss the impasses of the relationship between nothingness and consciousness in the light of some questions. Judgments that consciousness is pure emptiness or that man's freedom is certain are judgments that should be viewed with suspicion. There are contradictions between pure emptiness of consciousness, its freedom and anguish: How can the empty or nothing be conscious of anguish and freedom? Nothingness does not have to be based on the emptiness of consciousness or the claim that man is free.

Keywords: Sartre, Nothingness, Consciousness, Being, Emptiness.

Giriş

Parmenides, 'hiçlik'in hiçbir açıdan düşünülemediğini iddia ederek, bu tür bir düşünmeden uzak durulması gerektiğini belirtmiştir (Kranz, 1994, s. 81). Yine de hiçliğin felsefe tarihi boyunca birçok düşünür tarafından ele alınmış olduğuna tanık oluruz. Üstelik sadece felsefe değil, bilim de hiçliği sorgulamıştır.

Bilimin bakış açısıyla konuya yaklaştığımızda şu soruyu sorabiliriz: Mikro ya da makro alemde mutlak bir boşluk veya hiçliği elde edebilmenin

imkânı var mıdır? Bilim insanları, atomun yapısının neredeyse tamamen boş olduğunu, ama mutlak bir boşluk olmadığını ifade ederler. Buna benzer şekilde uzayın çoğunlukla boş olduğunu, ama mutlak bir boşluk olmadığını belirtirler. Big Bang teorisi uzayın genişlediğini öne sürmektedir (Hawking, 2021, s. 20-21). Peki uzay nerede genişler, onun dışında olan nedir? İlkin şöyle bir akıl yürütme mantıklı görünebilir: Uzayın dışında hiçbir şey yok, öyleyse dışı olsa olsa hiçliktir. Ama bu durumda varlığın, hiçliğin içinde genişliyor olduğunu iddia etmiş oluruz. Bunun çelişkili bir düşünce olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bilim insanları uzayın bir dışının olduğunu düşünmenin yanlış bir akıl yürütme olduğunu, uzayın genişlediği, ama bir şey, üstelik olmayan bir şey içinde genişlemediğini belirtmektedirler. Kısacası uzay bir hiçliğin içinde genişliyor değildir.

Bilim, uzayın içinde ya da dışında bir hiçliği kabul etmeyerek neredeyse Parmenides gibi hiçlik üzerine düşünmekten uzak durmamız gerektiği sonucuna varmıştır. Bilim, varlıkla (var olanlarla) ilgilenir ve hiçlik konusunda bize doyurucu bir yanıt vermeye yanaşmaz. Peki, kendini bilimin ufkuyla sınırlandırmayan felsefe, düşünülebilir dünyada hiçliğin tutunabileceği bir ‘yer’ bulamaz mı? Doğrusu düşüncemizi biliminkiyle sınırlamayıp felsefi bir açıdan soruna yaklaşırsak soracağımız soru çok farklı değildir: Hiçlik evrende ele geçirilemezse de herhangi bir biçimde ‘var’ olabilir mi? Kuşkusuz sorunun kendisi, kendi imkânını ortadan kaldırır. Zira hiçlik var olabilseydi, o artık hiçlik olmayacaktı. Peki, hiçlik var olabilecek bir şey olmadığına göre nasıl olur da onun hakkında düşünebiliriz? Parmenides onun düşünülemeyeceği konusunda haklı mıdır yoksa? Heidegger şöyle buyuruyor: Düşünmek, varlığı düşündürmektir – hiçliği değil! Düşünmek, her zaman (var olan) bir şeyi düşündürmektir (Heidegger, 2009, s. 9). Düşünülen şey varlığa gelmiştir: Düşünüyorum, o halde varım... Görünen o ki Descartes, Parmenides ve Heidegger ile aynı düşüncenin farklı cephelerinde karşılaşırız. Ama düşünülen şey gerçekten de varlığa gelmiş midir? Parmenides ve Descartes yanılıyormuş olabilir mi?

Mantık bize hiçliğin düşünmenin konusu olamayacağını söyler söylemesine de hiçliğin düşünülmesini yasaklayan bir şey olmadığını da biliriz. Hiçlik yoktur, ama bu olmayan ‘şey’ kendi hiçliğiyle varlığa bir tehdit oluşturuyor değil midir? Hiçlik hiçbir yerde tutunamıyor olabilir, ama varlığa tutunan her şeyi sarsan da o değil midir? Hiçlik var olan her şeyi içten çürütüyor ve yok ediyorsa o üzerinde düşünülemez, anlamsız bir boşluktan ibaret olabilir mi?

Özgürlükte, bilinçte, duyguda, ölümden veya düşünmenin kendisinde hiçliği ele geçirebilmenin bir yolu yok mu? Bu türden sorular üzerinde düşünebilmek için özellikle Hegel, Heidegger ve Sartre'in düşünceleri felsefe tarihinde müstesna bir yere sahiptir. Burada Sartre'in hiçlik üzerine olan düşüncelerini ele alarak hiçliğin imkân koşullarını soruşturacağız. Bunun için onun düşüncelerinde önemli bir yer tutan Heidegger ve Hegel'in görüşlerini de çalışmanın kapsamının imkân verdiği ölçüde Sartre'in düşünceleriyle karşılaştıracaktır.

BİLİNÇ

Sartre'da hiçliğin ne olduğu ve onun imkânı ancak bilincin incelenmesiyle ortaya konulabilir. Bilinç ve hiçlik arasındaki ilişki o denli köklüdür ki bilinci soruşturmadan hiçliği ele alabilmenin olanağını bulamayız. Öncelikle Sartre'in bilinci dünyanın geri kalanından tamamen ayırdığını belirtmemiz gerekir. Sartre, kendinde-varlık (*l'être en soi*) ve kendisi-için-varlık (*être pour-soi*) olmak üzere iki varlık tarzı olduğunu düşünür. Bunlar birbirine indirgenemez iki varlık kategorisini ifade eder. Genel itibarıyla bilinç ve (bilincin dışındaki) şey dünyası da denilebilecek bu iki varlık tarzının kendilerine özgü karakterleri varsa da insan, onların ilişkaye geçmesini olanaklı kılan ontolojik bir ikiliği kendinde taşır. Sartre'in düşündüğü şekliyle iki varlık tarzı, Descartes'ın zihin ve madde, yani düşünen şey (*res cogitans*) ve uzamsal şey (*res extensa*) şeklinde ifade edilebilecek iki töz anlayışından farklıdır. Bilinç de diyebileceğimiz kendisi-için-varlık, 'şey' değildir, bizatihi 'şey'leri işaret eden kendinde-varlığın içsel negasyonudur (Flynn, 2013 Sonbahar Baskısı). Kendinde-varlık kendisiyle özdeş ve âtıl iken kendisi-için-varlık dinamik olup kendisiyle özdeş değildir. Kendinde-varlık somut gerçekliğin, şansın ve olgusallığın alanını işaret ederken kendisi-için-varlık tam tersine bu şeysellüğün içten değilmesidir (Flynn, 1997, s. 6-7). Kendinde-varlık kendi kendisiyle dolu olduğu için kendisine saydam olmayacak şekilde donuktur, bu nedenle kendinde-varlık için "varlık *ne ise odur*" denilmektedir. Bilinç ise bunun tersine, ne değilse odur ve ne ise o değildir (Sartre, 2009, s. 43). Bu yargıda, bilincin hiçliğe yaklaştığı bir nokta bulduğumuzdan şunu sorabiliriz: Bilincin 'ne ise o olmaması, ne değilse o olması' onu boş bir şeye dönüştürüyor olabilir mi? Gerçekten de Sartre, bilinci egonun kendisinden dahi boşaltır. Bunun ne anlama geldiğini ortaya koyabilmek için Husserl ve fenomenolojiyle ilgili kısa bir açıklama yapmamız gerekir.

Husserl'in, fenomenolojiyi kesin bir bilim olarak kurma tasarısı, onun dünyayı bilince indirgemesini, başka bir deyişle bilinci mutlak varlık olarak öne sürmesini gerektirmiştir. Husserl, düşünülebilir her şeyin, fenomen şeklinde ele alınması suretiyle özlerinin ifşa edilebileceğini düşünür. Fenomenolojiye göre fenomenlerin özlü fenomenolojik bir yöntem ile bilinçte kurulabilir: Fenomenolojik indirgeme (*epokhe*) ile varlıkları ayrıca alınan fenomenler bilinçte betimlenebilirler (Uygur, 2007, s. 40). Husserl'e göre tüm dünya bilince indirgenmiş olduğundan her şey özü bakımından zaten bilinçte bulunmaktadır. Tüm dünya bilincin içerisinde bulunuyor olsa da bilinç âtıl, kendine kapalı bir varlık değildir. O, özü itibarıyla yönelimseldir, bu demektir ki bilinç, her daim bir şeyin bilincidir (Russell, 2010, s. 135). Öyleyse boş bir bilinç düşünülemez. Fenomenolojik indirgemediği sonra geriye (Kant'ın anladığı tarzdaki) saf bilinç kalır (Adorno, 2010, s. 112). Ancak Husserl, Kant ile tamamen aynı fikirde değildir. Bilinç, Kant'ın ifade ettiği gibi sadece bazı kategorileri veya formları değil, tüm dünyayı içerisinde taşır. Bu durumda fenomenolojik indirgemeyi gerçekleştiren kişi, fenomenlerin özlerine ulaşarak onları bilinç nesnesi olarak kurduğunda yeni bir bilgi ediniyor değildir. Zira tüm bilgi yeniden anımsamadan ibarettir (Sözer, 1976, s. 99). Kısacası Husserl'in fenomenolojisinde bilinç, saf bendir; o, dünyanın kökü ve her bilginin kaynağı olmakla mutlak varlıktır (Husserl, 1982, s. 20).

Sartre'in görüşleri üzerinde büyük bir etkisi olan Husserl'in fenomenolojisine göre *epokhe*'den sonra geriye *transcendental ego* kalıyorsa da Sartre bu konuda farklı düşünür. Ona göre fenomenolojik indirgemediği sonra bilinçte ego dahi barınmaz (Williford, 2011, s. 197). Husserl, saf ben mutlak olarak tanımlar ve *epokhenin* bu saf egoya dokunamadığını düşünür. Sartre ise "ben" in dahi *epokhe* ile paranteze alınabileceği kanısındadır (Sartre, 2018, s. 93). Kant'a atfedilen "düşünüyorum, bütün tasarımlarımıza eşlik edebilmeli" ifadesi (Sartre, 2018, s. 49) ben'i işaret etmektedir. Bu ben, hem Husserl hem de Kant için bilincin biçimsel yapısıdır (Sartre, 2018, s. 62). Hâlbuki Sartre bilincin temelinde ben'in yer almadığını, dolayısıyla onun bütün tasarımlara eşlik etmediğini belirtir. Bilincin niteliğini belirleyen, onun birliğini mümkün kılan, ben değil, bilincin kendisidir. Bu durumda ben'in bir varlık nedeni yoktur – o, fazladır! Kuşkusuz Ben'in yok olduğu savunuluyor değildir, söyleyebileceğimiz yalnızca onun bilincin en iç boyutunda yer almadığıdır. Bilinç hiçbir şeye ihtiyaç duymaz, ego etkilenir, ancak bilinç etkilenmez, o kendi kendinin nedenidir. Bu durumda

Husserl'in ifade ettiği gibi saf benin veya transendental benin mutlak olduğunu söylemek yerine, (saf ben'i dahi dışında bırakan) transendental bilincin mutlak olduğunu söylemek gerekir: Mutlak olarak var olan veya saf olan ben değil, yalnızca bilinçtir (Sartre, 2018, s. 94). Kısacası Ego, bilincin sahibi değil, diğer her şey gibi onun nesnesidir (Sartre, 2018, s. 89).

Gördüğümüz kadarıyla Sartre bilinci her şeyden boşaltmıştır, peki bilinç nedir veya ben'i nasıl kendi dışında bırakabilmektedir? Sartre, *Varlık ve Hiçlik*'te birebir ifade etmemişse de bilinci üç alana ayırarak soruşturmuştur: i-Düşünümsel-Olmayan Bilinç, ii-Düşünüm(sel Bilinç) ve iii-(Üzerine) Düşünülmüş Bilinç. Burada Sartre'ın bilinci nasıl tanımladığını çok kısa bir şekilde ele aldıktan sonra onun boşluk ve dolayısıyla hiçlik ile olan ilişkisini ortaya koymaya çalışacağız. Sartre, bilincin, üç farklı alandan oluştuğunu söylüyor değildir kuşkusuz, bu sadece bilincin *işleyişini* açıklamak ve bilincin bilgiye indirgenemeyeceğini göstermek amacıyla yapılan bir soyutlamadır. Basitçe ifade etmek gerekirse düşünüm(sel) bilinç, “üzerine düşünülmüş bilinci” kendi nesnesi olarak ortaya koyar. Düşünüm edimi gerçekleştirildiğinde, “üzerine düşünülmüş bilinç” üzerine yargılarda bulunabilir, ondan utanabilir ya da övünülebilir (Sartre, 2009, s. 28). Düşünümsel-olmayan bilinç ise ne yargıda bulunmaya ne istemeye ne de utanç duymaya imkân verir. Düşünümsel-olmayan-bilinç, algıyı bilmez, onu ortaya koymaz. Sartre, bilincin yönelimselliği konusunda Husserl ile aynı fikirdedir. O anda bilinçte yönelim adına ne varsa dışarıya doğru, dünyaya doğru yöneltilmektedir. Bu durumda düşünümsel olmayan bilinç, temelde bulunarak bilincin varlığının koşulu ve kurucusu görevini görür:

“Düşünümün, üzerine düşünülmüş bilince herhangi bir önceliği bulunmamaktadır: üzerine düşünülmüş bilinci kendisine açınlayan, düşünüm değildir. Tam tersine, düşünümü mümkün kılan, düşünümsel-olmayan bilinçtir: Descartes'in *cogito*'sunun koşulu olan düşünüm-öncesi bir *cogito* vardır” (Sartre, 2009, s. 29).

Kısacası *düşünümsel-bilinci*, daha çok bilgi, düşünme veya duyumsamanın bilinci olarak kabul edebiliriz; *üzerine-düşünülmüş-bilinci* bildiğimiz, farkında olduğumuz bilincimiz (kendimiz veya hazzın, duyumsamanın kendisi), *düşünümsel-olmayan-bilinci* ise haberimizin olmadığı, diğer ikisinin öncesinde bulunan ve onların koşulu olan bilinç şeklinde tanımlayabiliriz. Öyleyse bilinç hem bir şeyin bilincidir hem kendinin bilincidir hem de bütün bunlardan önce gelen bir yapısının olması itibarıyla kendi kendisinin koşuludur.

Bilinci ben dahil her şeyden boşalttık ve bunun bilincin farklı boyutlarıyla ilişkili olduğunu söyledik ancak, Sartre bilincin bir *varoluş doluluğu* olduğunu ifade eder. Öyleyse şunu sorabiliriz: Boş olan bilinç, nasıl olur da *varoluş doluluğu* şeklinde nitelendirilebilmektedir? Bunun ne anlama geldiğini açıklayabilmek için bilinç ve kendinde-varlık ayrımını tekrar ele almamız gerekir. Sartre'a göre bilinç var olmaktan önce mümkün değildir, varlığıyla her türlü imkânın kaynağı ve koşuludur; bu bakımdan onun özü varoluşunda içerilmiştir: 'Bilinç bir uçtan ötekine bilinçtir' (Sartre, 2009, s. 31). Bu demektir ki bilinç ancak kendisi tarafından sınırlandırılabilir, onun yasaları yoktur, zira herhangi bir yasa aşkın bir bilgi kaynağıdır. Öyleyse bilincin boşluğu, onun kendisi dışında başkası tarafından sınırlandırılmaması ve özünün varoluşunda içerilmesiyle alakalıdır. Varoluş doluluğu ifadesi onun boşluğuyla çelişmemekte, aksine uzlaşmaktadır.

Bilinç kendini hiçlikten devşirmez, o kendiyse vardır. Bilinçten önce var olan tek şey 'varlık doluluğu' şeklinde nitelendirilebilecek olan kendinde-varlıktır. Kendinde varlıktan hiçbir öge varolmayan bilince göndermede bulunamaz. Zira bilinç varolan değildir, onun varlık tarzı farklıdır. Varlık doluluğu, varoluş doluluğuna erişemez. Ancak yine de "Bilinç hiçlikten öncedir ve 'kendini' varlıktan devşirir" (Sartre, 2009, s. 31) denilmektedir. Şöyle ki bilinç kendi varlığının temeli olamaz, aksine onun varlığı olumsuzlukla belirlenmiştir. Öyleyse hiçbir şey bilincin nedeni değildir ve bilinç kendi varlık tarzının nedenidir.

Sartre, bilince tözsel olmayan bir mutlaklık atfeder. Peki boş olduğu ifade edilen bilinç nasıl mutlaklık payesini alabilir ki? Burada Descartes'ın töz tanımını anmak gerekir: Var olmak için kendinden başka hiçbir varlığa muhtaç olmayan şey. Ancak Sartre, varoluşun özden önce geldiğini düşündüğünden mutlağın bir töz olamayacağını, dolayısıyla Descartes rasyonalizminin ontolojik olarak hatalı olduğunu belirtir. Kısacası tek mutlak olan bilinçtir ve bu bilinç tözsel değildir. Bütün dünya bilincin dışında olduğundan o, salt bir görünüş, başka bir ifadeyle *tam bir boşluktur*. Bilinç tam bir boşluk olsa da onun 'mutlak hiçlik' olduğu söylenemez. Hiç değil, ama hiçliğin taşıyıcısı olan bilinç, aşkınlığı sayesinde hiçlikten kurtulur. Tamamen boş olsa da hiç olmayan ve hiçliğe düşmemesini aşkınlığına borçlu olan bilinç, ancak kendine görüldüğü ölçüde var olabilir (Sartre, 2009, s. 32). Bilinç, görüldüğü kadar var olur ve öyleyse görünüşü ve varlığı özdeştir. Kısacası bilinç, bilginin ontolojik temeli, bütün öteki görünümlerin kendisine görüldüğü ilk varlık, her fenomenin kendisine

kıyasla görece olduğu mutlaktır. Bilinç ile ilgili bu genel bilgilerden sonra artık bilinç ve hiçlik ilişkisini daha ayrıntılı olarak ele alabiliriz.

HIÇLİK

Sartre'm Hiçlikle ilgili düşünceleri, öncelikle "hiçliğin diyalektik kavranışı" bakımından, ardından da "hiçliğin fenomenolojik kavranışı" bakımından ele alınacaktır. Sartre, "hiçliğin diyalektik kavranışı"nda, daha çok Hegel'in düşünceleri bağlamında Hiçliğe dair açıklamalarda bulunur; "hiçliğin fenomenolojik kavranışı"nda ise Heidegger'in düşünceleri ön plandadır. Biz de burada Sartre'm hiçlik ile ilgili düşüncelerini bu iki düşünürle karşılaştırarak ortaya koymaya çalışmak suretiyle bazı sorular aracılığıyla hiçliğin imkânını sorgulayacağız.

Sartre, Hegel'in Varlık ve Hiçliği birbirinden koparılamayacak bir paralellikte ele aldığı düşünür: "Hegel'in mantığının tüm çabası, 'sırayla ele aldığı tüm kavramların eksik olduğunu ve bunları anlamak için onları kendisinde bütünleştirerek aşan daha eksiksiz bir kavrama yükselmenin zorunlu olduğunu kanıtlamak'tır" (Sartre, 2009, s. 60). Bu kavram "Varlık"tır. Hegel'e göre, asıl somut, özü ile birlikte, "varolandır"; bütün soyut uğraklar bütünleşerek bu bütünü, yani varolanı üretirler. Bu bütünlükte tüm soyut uğraklar kendilerini aşmıştır. Bu bağlamda Varlık, onu kendi kendisinde ele almamız koşuluyla, en soyut ve en yoksul soyutlama olacaktır:

"...dolaylının dolaysızla bağ kurması gibi Varlık da 'öz'le bağ kurar. Şeyler, genel olarak *vardırlar*, ama varlıkları, özlerini ifşa etmekten ibarettir. Varlık 'öz'e geçer; bunu şu biçimde ifade etmek mümkündür: 'Varlık özü (ön) varsayar.' Öz, Varlığa kıyasla her ne kadar dolaylanmış görünse de, öz yine de asıl kökendir. Varlık kendi temeline döner; Varlık özde kendi kendinin ötesine geçer" (Sartre, 2009, s. 61).

Varlığın, temeli olan "öz"den koparılması, onun "sade ve boş dolaysızlık" haline gelmesine yol açar. Sartre'a göre *Tinin Fenomenolojisi* de Varlığı böyle tanımlar, salt Varlığı "hakikatin bakış açısından" *dolaysızlık* olarak sunar (Sartre, 2009, s. 61). Hegel'in Varlıkla ilgili düşünceleri, daha çok Sartre'm kendinde-varlık diyebileceğimiz varolanlar için geçerlidir. Zira varolanlarda öz, varlıktan öncedir, başka bir deyişle Varlık öz tarafından kapsanmıştır.

Hegel, mantığın başlangıcını *dolaysızlık* olarak görür. Öyleyse başlangıç, "her türlü belirlenmişlikten önce gelen belirlenmemişlik, mutlak hareket noktası

olarak belirlenmemişlik” olan Varlıktır. Varlık *belirlendiği* anda kendi karşıtına *geçmiştir*. Çünkü Varlık, salt soyutlama ve dolayısıyla da mutlak olumsuzlama diye *belirlendiğinde*, yine kendi dolaysız uğrağı içinde ele alındığında varlık-olmayan, yani Hiçliktir. Zira Hiçlik de Hegel tarafından kendi kendisiyle yalın özdeşlik, eksiksiz boşluk, belirsizlik ve içeriksizlik diye tanımlanır. Öyleyse salt Varlık ve salt Hiçlik aynı şeydir. Aralarındaki aynılık şu şekilde de tanımlanabilir: Varlık ve Hiçlik belirlenmemiş olduklarından aralarındaki fark da belirlenmemiştir, bu durumda onlar aynıdır. Hegel, nihayetinde şu sonuca varır: “*gök-yüzünde ve yeryüzünde, varlık ve hiçliği kendinde içermeyen hiçbir şey yoktur*” (Sartre, 2009, s. 61).

Sartre, Hegel’in, Varlığı varolanın bir imlenimine indirgemiş olduğunu düşünür. Varlık, kendisinin temeli ve kökeni olan öz tarafından kapsanmıştır. Hegel’in bütün teorisi, mantığın başlangıcında, dolaysız dolaylı olandan, soyutu da kendisini kuran somuttan hareketle bulabilmek için yapılan bir girişime dayanır (Sartre, 2009, s. 61-62). Bu bakımdan Varlık her ne kadar soyutsa da somutun Varlığıdır; somuttan hareketle düşünülmüştür. Ancak Sartre, Varlığın ‘herhangi bir yapı’ olmadığını, nesnenin belli bir uğrağı olmadığını, bütün yapıların ve uğrakların bizatihi koşulu olduğunu, kendinde-varlığı işaret eden fenomenin tüm özelliklerini bu Varlık temeli üzerinde ortaya çıkardığını düşünür. Bu durumda şeylerin varlığı, onların özlerini ifşa etmekten ibarettir (Sartre, 2009, s. 62). Hâlbuki böyle bir Varlık anlayışı, sadece kendinde-varlığı değil, insanın varoluşunu da açıklamaktan uzaktır. Ortaya konulan Varlığın anlamı, sadece kendinde-varlığın varlığını değil, kendisi-için-varlık ve başkası-için-varlık diye ifade edilen bilincin varlığını da *aydınlatmalıdır*.

Hegel’e göre “her belirleme olumsuzlama”dır. Bu “A, A değildir de” ya da “Varlık Hiçliktir” diye de ifade edilebilir. Sartre’a göre, Varlık, *başka şey halinde* (Hiçlik) kendi kendisinin ötesine geçtiği ölçüde, anlama yetisinin belirlemeleri tarafından *kapsanıyor* değildir (Sartre, 2009, s. 62). Bu nedenle Sartre’da Varlık ile Hiçliğin, Hegel’de olduğu gibi salt diyalektik bir süreç olarak anlaşılması gerekir. Çünkü bu durumda, bunların arasında mantıksal bir eşzamanlılık varsayılmış olur ve iki karşıt öge, mantıksal dizinin iki-uç terimi olarak aynı zamanda ortaya çıkarılmış olur. Hiçlik Varlığın karşıtı değil, çelişği olarak düşünülebilir (Sartre, 2009, s. 63). “Bu da, Hiçliğin mantıksal olarak Varlıktan sonra gelmesini gerektirir, çünkü hiçlik önce ortaya konmuş, sonra yadsınmış olan Varlıktır. Dolayısıyla Varlık ve Hiçliğin aynı içeriğe sahip kavramlar olması mümkün değildir” (Sartre, 2009, s. 63).

Hegel'e varlığı hiçliğe 'geçirme' imkânını veren şey, yaptığı varlık tanımının içine olumsuzlamayı buyur etmiş olmasıdır. Zira her tanım bir olumsuzluk içerir, bu da "her belirleme olumsuzlamadır" demeye gelir. Sartre ise Varlığa ilişkin olarak neyi yadsırsak yadsıyalım, onun şu ya da bu olmasını olumsuzlamamızdan ötürü, onu *olmamış* kılamayacağımızı düşünmektedir. "olumsuzlama, varlığın mutlak doluluk ve baştan sona olumluluk olan Varlık çekirdeğine erişemez. Buna karşılık, varlık-olmayan (Hiçlik), bu *eksiksiz doluluk çekirdeğinin kendisini*, hedef alan bir olumsuzlamadır. Hiçlik kendini kendi bağrında yadsır" (Sartre, 2009, s. 63). Bu, şu anlama gelir: Varlık, kendi kendisiyle özdeşlik dışındaki her türlü belirlemeden boşalmıştır ve Hiçlik, *varlıktan* boşalmıştır. "Kısacası, burada Hegel'e karşı akılda tutulması gereken şey, Varlığın olduğu ve de Hiçliğin olmadığıdır" (Sartre, 2009, s. 64).

Hiçlik, mantıksal olarak Varlıktan sonra gelir. Hiçliği içinden Varlığın çıkacağı bir kökensel boşluk gibi ortaya koymamaya dikkat etmek gerekir. Hiçlik Varlığı yadsımak üzere *varsayar*. Sartre, bunu Sokrates'in ünlü cümlesiyle şu şekilde ifade eder: "Hiçbir şey bilmediğimi biliyorum" tuncesindeki o *hiçbir şey* ile Hakikat olarak düşünülen Varlığın tümüne işaret edilmektedir. Sartre, böylece Spinoza'nın formülünü tersine çevirerek, "her olumsuzlamanın belirleme olduğunu" ifade eder (Sartre, 2009, s. 64). "Bu demektir ki Varlık Hiçlikten öncedir ve Hiçliği kurar. Bundan anlaşılması gereken de, yalnızca, Varlığın Hiçlik üzerinde mantıksal bir önceliğe sahip olduğu değil, Hiçliğin de etkililiğini somut bir biçimde Varlıktan devşirdiğidir." Sartre bunu "Hiçlik Varlığa musallat olur" şeklinde ifade etmektedir:

"Bu, Varlığın kendini kavramak için Hiçlikten en küçük bir iz bile bulmaksızın baştan sona araştırılabileceği anlamına gelir. Ama bunun tersine, *olmayan* Hiçlik, (*olmadığı için*) ancak ödünç alınmış bir varoluşa sahip olabilir: Hiçlik, varlığını Varlıktan alır; onun sahip olduğu varlık hiçliği ile ancak Varlığın sınırları içinde karşılaşılır. Varlığın tümünden yok oluşu Hiçin saltanatının başlangıcı değil, tersine, Hiçliğin de aynı anda silinip gidişi olur: *Hiçlik ancak Varlığın yüzeyinde vardır*" (Sartre, 2009, s. 65).

Buraya kadar ifade edilenlerin "hiçliğin diyalektik kavranışı" ile ilgili olduğu ve Varlığın anlamının ise daha çok kendinde-varlıkla ilgisi bakımından söz konusu edildiği gözden kaçmamalıdır. Sartre, Hiçliğin bu kavranışının yeterli olmadığını düşündüğünden "hiçliğin fenomenolojik kavranışı" nı da ele

almaktadır. Bu ise Hiçliği daha çok Heidegger üzerinden tartışacağımızı gösterir. Öyleyse artık Varlığı, kendinde-varlık ile olan ilişkisi üzerinden değil, insanla olan ilişkisi üzerinden soruşturmak gerekecektir.

Sartre'in insanı bilince indirgemiş olduğunu hatırlarsak, daha baştan onun insan ve hiçlik konusunda Heidegger'den tamamen farklı düşündüğünü tahmin edebiliriz. Sartre'a göre Heidegger, *cogito*'dan geçmeksizin doğrudan doğruya varoluşsal analitiğe yanaşır. Böylece Heidegger, kökenden itibaren insanı bilinç boyutundan yoksun bırakmış ve bir daha da bu boyutu tekrar fethedememiştir (Sartre, 2009, s. 133). Kuşkusuz Heidegger, insanı bilince indirgemez: İnsan, duyguları ve düşünmesi ile bilincin ötesini işaret eden bir varoluşu kapsar. Ancak Sartre'a göre bu fazlalık gibi görünen şey eksikliklerdir. İnsan esasında bilinciyle insandır ve Sartre Heidegger'den farklı olarak insanı, bilince ve bilincin bir belirlenimi olan *cogito*'ya indirger. Peki, hiçliğin insan ile veya bilinç ile olan ilişkisi ne türden bir ilişkidir?

Sartre, Heidegger'in Varlık ve Hiçliği içi boş soyutlamalar olarak görmeyişinin, Hegel'in düşüncelerine göre bir gelişme olduğu kanısındadır (Sartre, 2009, s. 65). Gerçekten de Heidegger, duyguların hiçlik ve varlıkla derin bir bağ içerisinde olduğunu ifade ederken konuya çok farklı bir açıdan yaklaşır: Nefret, savunma, pişmanlık gibi "insan gerçekliği"nde bir hiçlik "kavranışının" bulunduğu işaret eden pek çok tavır vardır. Hatta Heidegger'in bir bulunuş hali olarak Dasein diye ifade ettiği insan için, Hiçliğin 'karşısında' bulunma ve onu fenomen olarak keşfetme imkânı dahi sürekli mevcuttur: Bu imkân endişedir (*angoisse*) (Sartre, 2009, s. 66).

Sartre, Heidegger'in düşüncelerinden yola çıkarak, insan gerçekliğinin hiçliğin içinde yüzeye çıktığını ve varlığın ötesine geçebildiğini ifade eder. İnsan gerçekliğinin, Varlığın var olmayan (Hiçlik) içinde yüzeye çıkışı olarak belirmesi, dünyanın Hiçlik içindeyken 'askıya alınmış halde' olduğunu gösterir (Sartre, 2009, s. 66). Endişe ise bu çifte ve sürekli hiçleşmenin keşfidir. Öyleyse "Dasein", dünyanın ötesine geçilmesinden kalkarak dünyanın olumsuzluğunu keşfederek şu soruyu soracaktır: "Hiçbir şey yerine bir şeylerin olması nereden geliyor?" (Sartre, 2009, s. 67). Hiçlik, kendinde-varlık bağlamında soruşturulduğunda onun Varlıktan kovulmuş olduğu belirtilmişti. Kendisi-için-varlık bağlamında soruşturulduğunda ise hiçliğin Varlığı dört bir yandan kuşatmış olduğu fark edilir. Ancak bu Hiçliğin soyut bile olsa, bir varlık

muhafaza ettiği anlamına gelmez: “Hiçlik var değildir, kendini *hiçler*. Hiçlik aşkınlık tarafından taşınır ve koşullandırılır.” Buraya dikkat etmek gerekir, zira Sartre, Heidegger’in bu düşüncesine kısmen itiraz eder. Ona göre aşkınlık Hiçliği kuruyor değildir, “tam tersine asıl Hiçlik aşkınlığın bağrında durmakta ve onu koşullandırmaktadır” (Sartre, 2009, s. 67). Bunun için Hiçin değilmeyle olan ilişkisini incelememiz gerekir.

Sartre’a göre varlık-olmayan (Hiç), olumsuzlama yargısı aracılığıyla şeylere gelmez, tam tersine, olumsuzlama yargısı varlık-olmayan (Hiçlik) tarafından koşullanır ve desteklenir (Sartre, 2009, s. 58). Bilinç olumsuzlama üretemez; aynı zamanda kendinde-varlıktan asla olumsuzlama türetilemez. Olumsuzlama her ne kadar bilinç tarafından üretileniyorsa ve varlıktan türetileniyorsa da, *değil* demenin mümkün olabilmesi için zorunlu koşul, Hiçliğin, içimizde ve dışımızda sürekli bir mevcudiyeti olmalıdır. Bu mevcudiyet, hiçliğin varlığa *musallat olması* şeklinde ifade edilir (Sartre, 2009, s. 59). Hiçliğin olumsuzlamanın koşulu olduğu ve bir bakıma ondan önce geldiği göz önüne alındığında, Hiçliğin, insan varlığıyla olan ilk münasebetinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Hiçlik, olumsuz yargının kökenindedir, çünkü kendisi de olumsuzlamadır. Hiçlik, “olumsuzlamayı *edim* olarak kurar, çünkü kendisi *varlık* olarak olumsuzlamadır.” Böylece Sartre şu sonuca varır: “Hiçlik, varlığı bağrında/yüreğinde taşır” (Sartre, 1978, s. 16).

“Hiçlik eğer Varlık tarafından taşınmıyorsa, *Hiçlik olarak* dağılıp gider ve yeniden Varlıkla karşı karşıya kalırız. Hiçlik kendini ancak Varlık fonu üzerinde hiçleyebilir: eğer Hiçlik verilebiliyorsa, bu, ne Varlıktan önce ne de sonradır, ne de Hiçlik genel bir tarzda Varlığın dışında verilir, Varlığın bizatihi bağrında, yüreğinde, bir kurtçuk gibi ortaya çıkar” (Sartre, 2009, s. 71).

Hiçlik denilen bu kurtçuğun gerçekten ne olduğunu veya nasıl Varlığın bağrında ortaya çıkabildiğini anlamak için Hiçliğin kökenine bakmamız gerekmektedir. Ancak önce geriye dönüp kısa bir değerlendirme yapmamız yararlı olacaktır. Sartre, olumsuzlama varolmasaydı, hiçbir sorunun, özellikle de Varlık sorusunun sorulamayacağını kabul etmek zorunda kalacağımızı düşünmektedir. Ancak bu olumsuzlama da, daha yakından bakıldığında (Heidegger’in de işaret ettiği gibi), bizi kendisinin kökeni ve temeli olarak Hiçliğe gönderir: “dünyada olumsuzlama olabilmesi için ve dolayısıyla kendimizi Varlık üzerinde sorgulayabilmemiz için, hiçliğin herhangi bir biçimde verilmiş olması gerekir.” Bu

durumda Hiçliği, tamamlayıcı ve soyut kavram olarak da, Varlığın askıya alındığı sonsuz ortam olarak da, Varlık *dışında* tasarlamak mümkün değildir. Kısacası Hiçliğin Varlığın bağrında verilmiş olması gerekir. Ancak kendinde-varlık bu dünya-içi hiçliği üretmez. Çünkü kendinde-varlık bağlamında anlaşılan yoğun olumluluk olarak varlık kavramı, Hiçliği, yapılarından biri olarak içermez. “Ama onun hiçliği dışladığını söylemek de mümkün değildir: Varlık Hiçlikle herhangi bir ilişki içinde değildir.” Bu durumda şunu soracaktır Sartre: “Hiçlik eğer Varlığın dışında da, Varlıktan itibaren de kavranamıyorsa ve öte yandan Hiçlik de ‘kendini hiçlemek’ için gereken kuvveti kendinden devşiremiyorsa, *hiçlik nereden gelmektedir*” (Sartre, 2009, s. 71-72). Kısacası bu kurtçuk (Hiçlik), hangi varlık aracılığıyla dünyaya gelmektedir?

Sartre’a göre, Hiçliğin dünyaya gelmesinde aracı olan “varlık”, Hiçliği kendi içinde hiçlemek zorundadır. Bu “varlık”, kendi varlığı içinde Hiçliği (*kendi varlığıyla ilgili olarak*) hiçlemelidir, aksi takdirde hiçliği bir aşkınlık olarak içkinliğin ta bağına yerleştirme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Bu durumda, kendi varlığıyla birlikte Varlık dahi ‘çöker’. “Hiçliğin dünyaya gelmesine aracılık eden varlık, öyle bir varlıktır ki, varlığı içinde kendi varlığının hiçliği soru konusu olur” (Sartre, 2009, s. 72). Bu ifade edilenler söz konusu varlığın insan olduğunu gösterir: “İnsan, Hiçliğin dünyaya gelmesine aracılık eden varlıktır.” Peki, “insan kendi varlığı içinde ne olmalıdır ki, Hiçlik onun aracılığıyla varlığa gelebilsin?” (Sartre, 2009, s. 73). Sartre, Varlığın varlıktan başkasını doğurmayacağını ve insanın bu doğurma süreci içinde kapsanmış olması durumunda ondan da yalnızca varlığın çıkacağını ifade eder. Ama insan bu süreci sorgulayabildiğine göre, yani onu soru haline getirebildiğine göre, bu süreci bir bütün olarak gözünün önüne tutabilmesi, bir başka deyişle kendi kendisini *varlığın dışına* koyabilmesi gerekir. İnsanın kendini varlığın dışına koyabilmesi, varlığın varlık yapısının zayıflatılmasıdır. Halbuki Sartre, insanın karşısına yerleştirilmiş varlık yığını geçici bir süreyle bile olsa yok etme gücünde olmadığını söyler. Onun değişime uğratabileceği şey, yalnızca Varlıkla olan *münasebeti*’dir. İnsan, varolana erişimsizdir ve varolan da ona etkiyemez, bu ise insan-gerçekliğinin *bir hiçliğin ötesine* çekilmiş olmasından kaynaklanır. Bu durumda insan varlıkla tamamen kapsanmış değildir.

Sartre, insan-gerçekliğinin kendini yalıtacak hiçlik (le ortaya koyma) imkânına sahip olduğunu söylüyor. Bu imkân özgürlüktür (Sartre, 2009, s. 74). Anlaşılan Hiçliği ararken insana ve oradan da özgürlüğe varmış bulunmaktayız.

Peki, “hiçlik, dünyaya özgürlük aracılığıyla gelmek zorundaysa, insan özgürlüğü ne olmalıdır?” (Sartre, 2009, s. 75). Özgürlük insan ruhunun yalıtılmış bir biçimde düşünülebilecek ve betimlenebilecek bir yetisi değildir. “Hiçliğin hiçlenmesinin gerekli koşulu olarak özgürlük, çeşitli özellikler arasından insanın varlığının özüne de ait olacak bir özellik değildir” (Sartre, 2009, s. 75). Daha evvel de ifade edildiği gibi Sartre, insan dışındaki varlıkların özünün varlıklarından önce geldiğini, ama insanın varoluşunun öze münasebetinin farklı olduğunu düşünmektedir: “insan önce vardır, sonra özünü oluşturur”. Bu demektir ki insan, kendi özünden bir Hiçlikle ayrılmıştır (Sartre, 2009, s. 87). Öyleyse özgürlüğü şu şekilde ifade edecektir Sartre: “İnsanın özgürlüğü insanın özünden önce gelir ve onu mümkün kılar, insan varlığının özü, onun özgürlüğü içinde *askıdadır*.” Özgürlüğü “insan gerçekliği”nin *varlığından* ayırmak imkânsızdır. “İnsan, hiçbir şekilde, *daha sonra* özgür olmak için önce olmakta değildir, insanın varlığı ile ‘özgür oluşu’ arasında fark yoktur” (Sartre, 2009, s. 75).

Sartre, özgürlüğün, kendi hiçliğini ‘üreterek’ geçmişini oyun dışı bırakan insan varlığı olduğunu düşünmektedir. Bilinç de kendi kendisini, geçmiş varlığının durmadan hiçlenmesi olarak yaşar. Bu durumda özgürlük, bilincin varlığı mıdır, diye sorabiliriz. Sartre’a göre bilinç, özgürlük bilinci olmak zorundadır. Birazdan bu özgür bilincin esasında endişe olduğunu da göreceğiz. Özgürlükte, insan varlığı, hiçleme formu altında hem kendi öz geçmişi hem de kendi öz geleceğidir. Geçmişi ve geleceğiyle “insan, özgürlüğünün bilincine *endişe* içinde varır”. Bir başka deyişle özgürlük, endişe içinde olduğundan, kendi varlığında kendisi için sorundur (Sartre, 2009, s. 79). Bu durumda Hiçlikten, insana, insandan özgürlüğe, özgürlükten bilince ve bilinçten endişeye varmış bulunuyoruz. İnsanın özgürlük ve endişe olarak belirlenmesi, bizi şu soruyu sormaya yöneltir: İnsan, her daim endişe içinde mi olacaktır?

Sartre endişenin bastırılmasının ya da üstünün örtülmesinin mümkün olmadığını belirtir. O kesinlikle ortadan kaldırılamaz, “çünkü endişe *biziz*” (Sartre, 2009, s. 96). İnsan endişenin bağrında bir hiçleme gücünü elinde tutabilir ve bu hiçleme gücü, insanın endişeden kaçtığı ölçüde *endişeyi hiçler*. Ancak bu hiçleme gücü kendini de hiçleştirir, zira endişeden kaçmak, bizatihi endişe olan kendinden kaçmaktır. Öyleyse bu güç, kendisini hiçleştirmeye muktedirdir. Sartre bunu, *kendini aldatma* diye tarif ediyor. O halde insanın yapması gereken şey, endişeyi bilinçten kovmak ya da onu bilinçaltı psişik fenomen halinde oluşturmak değildir (Sartre, 2009, s. 97). İnsanın, kendi varlığını işa-

ret eden *hiçliği* doldurmaya yönelik çabası olarak kendini aldatması hiçliği gerektirdiğinden insan, anlamsız bir döngü içerisine girer: Hiçliğini ve endişesini aldatmayla doldurmak ve böylece kendi hiçliğinin bilincinden kaçmak . Oysa ki insan, endişenin yakalanışdır ve insan “endişe” olmakla Hiçtir. Hiçlik kendini aldatmayla doldurulamaz, kendini aldatmanın kendisi Hiçliği gerektirir, kısacası bu beyhude çabanın adı *aldatmadır*. İnsanın hiçlikle olan bağı o denli köklüdür ki Sartre, bilinci “varlığı içinde varlığının hiçliği-nin bilinci olan bir varlık” diye tanımlar (Sartre, 2009, s. 100).

SONUÇ

Sartre’ın temel eseri *Varlık ve Hiçlik*’te, Varlık varolana, Hiçlik ise bilince işaret eder. Tüm dünya bilincin dışında kaldığından o salt boşluk, tözsel olmayan mutlak olarak ifade edilmektedir. Bilincin dışındaki dünyanın varlık tarzını ifade eden *kendinde varlık* ise kendiyile mutlak doluluk olarak ilişkisizliği ve özdeşliği işaret eder. Sartre bu iki varlık alanının birbiriyle ilişkiye geçme olanağını soruşturmuş ve Hiçlik aracılığıyla bu olanağı bulduğunu düşünmüştür (Sartre, 2009, s. 49). Kısacası Sartre’ın amacı, özgür bilinçle şeyler dünyasını uzlaştırma girişimidir (Spiegelberg, 2021, s. 621).

Sartre, bilincin kendini Hiçlikten devşirmedeğini, bilincin Hiçlikten önce geldiğini ve “kendini” Varlıktan “devşirdiğini” ifade eder (Sartre, 2009, s. 31). Kendini varlıktan devşirmiş olsa bile her şey bu bilincin dışındadır ve öyleyse o hiç diye adlandırılmaktadır. Yine de bu hiç, her şeydir, zira o sadece kendinin değil, bütün nesnelere, yani dünyanın bilincidir. Bilinç bu sayede mutlaklık payesini kazanır. Hiç olan, boş olan, ama yine de mutlak olan bilinç, gerçekte insandır. Ve insan özünden hiçlikle ayrılmıştır. Ancak egodan dahi boşaltılmış olan bilincin özgürlüğü ve hiçliği konusunda bazı belirsizlikler söz konusudur. Öncelikle bilincin mutlak anlamda özgür olduğu veya tamamen boş olduğu düşüncesi onun neredeyse mutlak bir hiçlikle belirlenmiş olduğu sonucunu çıkarmamıza neden olabilir. Peki, gerçekten de insan mutlak anlamda özgür müdür veya insan mutlak anlamda hiçlikle kendi özünden ayrılmış mıdır? Onun özgürlüğü ve hiçliği dahi sınırlı olamaz mı? Belki de hepsinden önce şunu sormamız gerekir: İnsanın varlığı sınırlı bir varlık değil midir ve varlığı sınırlı olanın hiçliği de bu sınırlar içerisinde soruşturulmalı değil midir? İnsan, özgürlüğünün bilincinden veya endişeden müteşekkil olsaydı, bunun tüm insanlar için geçerli olduğunu söylememiz gerekirdi. Oysa ne bütün insanlar salt boş bilince

ne endişeye ne aynı özgürlüğe indirgenebilirler. Sartre'ın yargıları, tüm insanların bilincini, hiçliğini veya özünü bir tutmak tehlikesini barındırır kendilerinde.

Sartre insanın özgürlüğünün onun özünden önce geldiğini belirtir, oysaki insanı *cogito*'ya veya bilince indirgeyen bir düşünceden yola çıkılarak onun özgürlüğe mahkûm olduğunu söylemek, insanın kendisini salt düşünceye indirger. İnsan dünyadan çekip alınarak, her şeyden boşaltılarak, salt bir bilinç varlığına, başka bir ifadeyle mutlak düşünceye indirgenebilir mi? Her ne kadar Sartre insanın özgürlüğe mahkûm olduğunu söylüyorsa dahi, onu bilince indirgemekle ve bu bilincin sırf yönelimsel olduğundan hareketle onun mutlak boşluk olduğunu belirtmekle insanı sınırlandırmıştır. İnsanda bilinç olabilir ve bu bilinç yönelimsel olabilir, ancak bilinç ne salt boşluk ne tamamen özgürdür. O, özünden hiçlikle ayrılmışsa dahi bunu mutlak bir anlamda yapabilme gücünde değildir. Yoksa her insanın aynı düşünme gücüne, aynı özgürlük olanağına sahip olduğunu kabul etmek zorunda kalırız. Hâlbuki insanı sadece kendi bedeninin zaafı veya hastalıkları değil, yaşadığı zaman aralığı, dünyaya geldiği mekânda önüne çıkan olanaklar veya kendi düşünme gücü gibi birçok etmen belirler ve koşullandırır.

Sartre, insanın kendi bilincine endişe içinde vardığını ve öyleyse varlığı itibariyle endişe içerisinde bulunduğunu ifade ediyor. Hâlbuki o, daha öncesinde bilincin boş olduğunu söylemişti. Peki, boş olan bilinç, nasıl özü bakımından endişeyle belirlenmiş olabilir? Sartre, bilinci, *varlığının hiçliğinin bilinci* şeklinde tanımlayarak insanın, özü itibariyle endişe olduğunu, bu nedenle de endişeden kaçınamayacağını söylemiş oluyor. Hiçliğin bilinci olmak, hep endişe içerisinde olmaktır diye kabul edebiliriz. Peki, gerçekten de hiçliğin bilinci olduğumuz konusunda emin olabilir miyiz? Herkes bu halde midir, bu bilinç nerededir, ne zaman ortaya çıkar? Söz gelimi on yaşındaki kişinin bilinci, böyle bir bilinç midir ya da Sartre ile dağ başındaki köylünün veya hapisanedeki mahkûmun bilinci aynı bilinç midir? Herhalde mahkûmun bilinci, özgürlüğün bilinci olmaktan çok endişenin bilinci olurdu ve böylece endişe ve özgürlük arasında kesin bir paralellik bulma konusunda bir daha düşünmemiz gerekirdi. Öyleyse hiçlik, insanda mevcudiyete kavuşsa dahi, bu hiçliği salt bilince indirgemek, üstelik onu (hiçliği), bilincin yönelimselliğinden veya boşluktan üretmek sorunlu olabilir. Son olarak diyebiliriz ki ne her bilinç aynı bilinçtir ne her kişi aynı derecede özgürlük veya endişe ile belirlenmiştir. Hiçlik belki de sadece bilinçte değil, Hegel'in dediği gibi her yerdedir. Ama bu sav, ayrı bir çalışmayı gerektirir.

Etik Beyan

“Sartre’da Hiçlik” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etięi Komitesinin (Committee on Publication Ethics -COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

KAYNAKÇA

Adorno, T.W. (2010). Husserl ve İdealizm Problemi. (E. T. Somyürek, K. Gülenç ve A. İ. Duru, Çev.) *Baykuş Felsefe Yazıları Dergisi*, sayı 6, s. 104-117.

Flynn, T. (Fall 2013 Edition). Jean-Paul Sartre, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/sartre/>>.

Flynn, T. (1997). *Sartre, Foucault, and Historical Reason*. Chicago&London: The University of Chicago Press.

Hawking, S. (2021). *Zamanın Kısa Tarihi*, (M. A. Arslan, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.

Hegel, G. W. F. (2008). *Mantık Bilimi*, (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.

Heidegger, M. (2009). *Metafizik Nedir?*. (Y. Örnek, Çev.) Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Husserl, E. (1982). *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*. (D. Cairns, Çev.) The Hague&Boston& Lancaster: Martinus Nijhoff Publishers.

Kranz, W. (1994). *Antik Felsefe*, (Çev. S.Y. Baydur). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Russell, M. (2010). Fenomenoloji ve Transendental Felsefe. (K. Gödelek, Çev.) *Baykuş Felsefe Yazıları Dergisi*, sayı 6, s. 128-144.

Sartre, J.-P. (1978). *Being and Nothingness*. (H. A. Barnes, Tran.). New York: Pocket Books.

Sartre, J.-P. (2009). *Varlık ve Hiçlik*. (T. Ilgaz ve G. Ç. Eksen, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Sartre, J.-P. (2018). *Ego'nun Aşkınlığı*. (S. R. Kırkoğlu, Çev.). İstanbul: Hil Yayın.

Sözer, Ö. (1976). *Edmund Husserl'in Fenomenolojisi ve Nesnelere Varlığı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Spiegelberg, H. (2021). *Fenomenolojik Hareket*. (S. Bayazit, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Uygur, N. (2007). *Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Williford, K. (2011). *Pre-Reflective Self-Consciousness and The Autobiographical Ego*. (J. Weber, Edit.) *Reading Sartre*, London&NewYork: Routledge.